

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ

THE SOCIAL MOVEMENT FOR RESTORATION OF DOI SUTHEP FOREST AREAS

ศศิณา ขุนทองวงศ์¹, ปาณิษตรา บุญส่ง^{2*} และ รุ่งอรุณ หน่อคำ³

SASINA KHUNTHONGWONG¹, PANITTA BOONSONG^{2*} and RUNGARON HNORKOM³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่ใช้สื่อโซเชียลเป็นเครื่องมือ และผสมผสานกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง แสดงให้เห็นถึงพลังของภาคประชาชนทั้งชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง ที่เชื่อมโยงประสานความร่วมมือกันในการรณรงค์ต่อต้านการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทวงคืนผืนป่า แม้ว่าโครงการก่อสร้างที่ได้ดำเนินไปแล้วจะเป็นโครงการของรัฐและได้รับอนุญาตให้ดำเนินการก่อสร้างอย่างถูกกฎหมายก็ตาม ทั้งนี้กลุ่มภาคีเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ยังได้เรียกร้องให้ทางเจ้าของโครงการก่อสร้าง หลังจากคืนพื้นที่แล้วให้ดำเนินการปลูกป่าทดแทน โดยยึดถือแนวเขตป่าสมบูรณ์เดิมเป็นหลักในการคืนพื้นที่เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศวิทยาให้คงความสมบูรณ์ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ; การขอคืนพื้นที่ป่า ; ดอยสุเทพ

ABSTRACT

This article has a purpose. To study the new social movement. Using Social Networking and Chisholm Media Combined with the knowledge of folk wisdom. Including cultural traditions. Beliefs of Faith on the Sacred Treasures Demonstrates the power of the people of the middle class. And the lower classes although the construction project has already been implemented, it will be a state project and will be allowed to be constructed. Legally Doi Suthep Forest Rescue Network Also called for the construction project owners. After the area is restored, the forest replanting. Mainly based on the original forest. To restore the area to preserve natural resources. And ecology to maintain the sustainability.

Keywords : Social Movement ; Restoration ; Doi Suthep Forest Areas

¹⁻³ อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่., Lecturer, Faculty of Law, North-Chiangmai University

* Corresponding Author. Email: kungnang2555@hotmail.com

Received: Aug 31, 2020, Revised: Nov 12, 2020, Accepted: Dec 13, 2020

บทนำ

ดอยสุเทพ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระราชวังภูพิงคราชนิเวศน์ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเชียงใหม่ คือ พระธาตุดอยสุเทพ และเป็นจิตวิญญาณของคนเชียงใหม่ ดอยสุเทพจึงเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ ดังคำขวัญของจังหวัดเชียงใหม่ที่ว่า “ดอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา นามล้ำค่านครพิงค์” อีกทั้งยังเป็นป่าที่สมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด รวมถึงพันธุ์นกชนิดต่างๆ ที่นักดูนกให้ความสนใจมาดูนกกันตลอดทั้งปี อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีวิวทิวทัศน์สวยงาม บรรยากาศเย็นสบาย ในช่วงฤดูหนาวจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เข้ามาท่องเที่ยวกันอย่างเนืองแน่น ทำให้เศรษฐกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่คึกคัก ชาวบ้านในท้องถิ่นก็พลอยได้รับผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวไปด้วย แต่หากพื้นที่ป่าดอยสุเทพถูกบุกรุกจะทำให้สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อวิถีวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชาวจังหวัดเชียงใหม่ และเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2556 ได้มีหน่วยงานราชการเข้าไปดำเนินการก่อสร้างอาคารสำนักงาน และบ้านพักข้าราชการสำนักงานศาลอุทธรณ์ ภาค 5 ในเขตพื้นที่ดูแลของสำนักงานธนารักษ์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ขออนุญาตใช้พื้นที่อย่างถูกต้องตามระเบียบ แต่พื้นที่ดังกล่าว จำนวน 147 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ดั้งเดิม ทำให้ชาวบ้านหลายกลุ่ม เกิดความไม่พอใจและมองว่าเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ป่าดอยสุเทพ จึงเกิดกลุ่มภาคีเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ในเวลาต่อมา

เมื่อเดือนมีนาคม 2561 กลุ่มภาคีเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ นำโดย นายธีรศักดิ์ รูปสุวรรณ ได้ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพที่ใช้เป็นพื้นที่ก่อสร้างสำนักงานศาลอุทธรณ์ภาค 5 และบ้านพักข้าราชการในสังกัดบนพื้นที่ราชพัสดุ จำนวน 147 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อการก่อสร้างดำเนินไปและขัดแย้งขึ้น ประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่เกิดความเห็นที่ขัดแย้งไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าว เริ่มออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านในสื่อสังคมออนไลน์เมื่อต้นปี พ.ศ.2561 และได้มีการรวมตัวกันจำนวนหลายพันคนที่บริเวณช่วงประตูท่าแพ แสดงความไม่เห็นด้วย โดยนำริบบิ้นสีเขียวผูกกับต้นไม้รอบคูเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเชิงสัญลักษณ์ จนมีคำสั่งจากนายกรัฐมนตรีให้

การจัดประชุมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และตัวแทนเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ โดยตัวแทนภาคีกลุ่มเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ได้เรียกร้องให้มีการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างเป็นบ้านพัก จำนวน 45 หลัง และอาคารชุดที่พักอาศัย จำนวน 9 หลัง คิดเป็นเนื้อที่ 72 ไร่กว่า (กระทรวงยุติธรรม, เอกสารประกอบการประชุมหารือกับส่วนราชการ และตัวแทนเครือข่าย หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา จังหวัดเชียงใหม่ : 2561) หลังจาก รื้อถอนเสร็จมอบพื้นที่ให้สำนักงานธนารักษ์ จังหวัดเชียงใหม่ ดูแลและฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับมาเป็นป่าสมบูรณ์ดังเดิม ซึ่งกลุ่มเครือข่ายฯ ได้ขอให้ใช้แนวเขตสภาพป่าดั้งเดิม ด้านข้างที่ก่อสร้างเป็นตัวกำหนดขอบเขตเรียกร้องคืนจากภาครัฐ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาหลายชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือมีการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ในอดีตของเครือข่ายภาคประชาชนในภาคเหนือ ผ่านการชุมนุมเรียกร้อง เคลื่อนไหวกดดัน และมีข้อเรียกร้องในการเจรจาต่อรองกับรัฐ เพื่อผลักดันการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบาย และพัฒนาไปสู่การทำงานเคลื่อนไหวในเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ ต้องการศึกษาและวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ที่มีความขัดแย้งกับสถาบันหลักของชาติและใช้สื่อโซเชียลเป็นเครื่องมือ ในการปลุกกระดมให้ผู้ที่มีความเห็นต่างออกมาร่วมกิจกรรม แม้ว่าทางเจ้าของโครงการก่อสร้างจะอ้างสิทธิอันชอบธรรมตามแนวเขตในแผนที่มาเป็นตัวกำหนดเขตก่อสร้างอาคาร แต่แนวเขตป่าที่สมบูรณ์ที่ชาวบ้านช่วยกันรักษาให้คงสภาพป่าดั้งเดิม เป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหน จึงได้ ขอคืนพื้นที่จากภาครัฐ

บทความนี้เป็นการศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วนด้วยกัน ดังนี้ 1) ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคีเครือข่าย 2) นโยบายรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการขอคืนพื้นที่ป่า 4) ผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคม และ 5) บทสรุป

ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคีเครือข่าย

ในอดีต ได้มีขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคีเครือข่ายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากมายหลายกลุ่ม

งานศึกษาดังกล่าว ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ ฮัสสัน ดุมาลี (2555) ที่ได้ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี ฮัสสัน ได้ชี้ให้เห็นว่า การก่อตัวของกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานีได้มีพัฒนาการในการลุกขึ้นมาต่อสู้ของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านรอบอ่าวปัตตานีต่อปัญหาการเข้ามาทำการประมงของเรือวนลากอวนรุน ในเขตชายฝั่ง ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีวิตและเป็นฐานทรัพยากรเศรษฐกิจที่สำคัญอีกด้วย ในขณะที่รัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในลักษณะของประชาสังคม มีเป้าหมายที่สำคัญเพื่อปกป้อง อนุรักษ์ ผลักดัน การจัดการเชิงโครงสร้าง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี

ในขณะที่ สันติดา กาญจนพันธ์ (2544) ได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้แนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ ที่มีลักษณะสำคัญของการเคลื่อนไหวที่เน้นการแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ในสังคม โดยไม่มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางชนชั้นหรืออุดมการณ์ทางการเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตนเหมือนเช่นการเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีต

ส่วน ศยามล ไกยูรวงศ์ อัจฉรา รักยุติธรรม และ กฤษณา บุญชัย (2545) ได้ศึกษา “ขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” การเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐ กลุ่มนายทุน คนพื้นราบ และกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่ราบสูง ในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยบนพื้นที่สูงหลากหลายชาติพันธุ์ จากการถูกภาครัฐกีดกันไม่ให้คนไทย ซึ่งกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือมีการต่อสู้เคลื่อนไหวโดยใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านสัญลักษณ์ทางประเพณี พิธีกรรม ผู้นำ ตลอดจนเทคโนโลยีและการจัดองค์กรทางสังคมรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างอำนาจในการนิยามตัวตนขึ้นมาใหม่ให้มีฐานะเป็นพลเมืองไทยในพหุสังคมประชาธิปไตย และให้รัฐยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนั้นยังมีงานศึกษาของ กุศล พยัคฆ์ศักดิ์ (2555) ได้อธิบายถึงการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนหนุ่มสาว ซึ่งประสบปัญหาจากการประกาศเขตป่าอนุรักษ์

ในพื้นที่ต่างๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่ง กุศล ได้ค้นพบเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง บริบททางการเมืองของสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐที่สร้างปัญหาความขัดแย้ง กีดกันการเข้าถึงการควบคุมจัดการสิ่งแวดล้อม ทำให้หนุ่มสาวที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ จากการเป็นผู้เข้าร่วมธรรมดาเปลี่ยนแปลงเป็นนักเคลื่อนไหว หรือผู้ปฏิบัติการโดยนำเอาความรู้ที่เป็นทางการ ความรู้ในวิถีชีวิตประจำวันและความรู้ท้องถิ่นเข้าร่วมปฏิบัติการ

ส่วนที่สอง การนำเอาอัตลักษณ์ของกลุ่ม และการนำเอาความรู้อื่นมาอธิบายความหมายใหม่ที่สร้างการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และนำเอาความรู้มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่หน้าโดยอ้างอิงวัฒนธรรมวิถีที่เคยปฏิบัติกันมาโต้ตอบ ต่อรอง จนนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ผ่านการเมืองวัฒนธรรมในการเคลื่อนไหวทางสังคม

ส่วนที่สาม การเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือของผู้นำคนหนุ่มสาว เพื่อโต้ตอบต่อรองในประเด็นปัญหาคอนอยู่ในพื้นที่ป่า การเคลื่อนไหวทางสังคมของคนหนุ่มสาวได้เปลี่ยนพื้นที่ปฏิบัติการในเชิงกายภาพทางความคิดโดยการเข้าไปสร้างปฏิบัติการใหม่ในองค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของคนหนุ่มสาวยังได้นำเอาการเมืองทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมืองและสร้างความสัมพันธ์ชุดใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการใช้หลักจารีตประเพณีในการต่อรองกับหลักทางกฎหมาย และจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ

สรุป ในอดีตหากย้อนกลับไปมองสถานการณ์โลกสู่สังคมไทย เรื่องป่าไม้ ในอดีตก่อนที่ จะมีสถานการณ์การเคลื่อนไหวขบวนการป่าชุมชนในบ้านเรา ยังมีขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ ทั่วโลก เช่น ชาวบ้านที่อินเดีย ช่วยกันปกป้องป่าจากการที่นายทุนเข้ามาตัดไม้ ขบวนการอบกอดจึงมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก หรือขบวนการป่าฝนในลาติน และที่อื่นๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนมาถึงประเทศมหาอำนาจต่างๆ เข้าไปแย่งชิงทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น และได้ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ในประเทศไทยเองก็มีหลายชุมชนที่โดนทำร้ายโดยบริษัทต่างชาติและบริษัทไทยเราเองเริ่มมีปัญหาความขัดแย้งในชุมชนกับนายทุน จนชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนลุกขึ้นมาต่อต้าน และปกป้องฐานทรัพยากรของชุมชน

อดีตที่ผ่านมาชาวบ้านที่ลุกขึ้นมาต่อสู้มักนำปัญหาใหญ่ๆ เช่น ปัญหาเรื่องที่ดิน เศรษฐกิจ ขึ้นมาต่อสู้ เช่นปัญหาเรื่องที่ดิน ที่สัมพันธชาวไร่ชาวนา ปี พ.ศ.2517 – 2518 ลุกขึ้นมาต่อสู้เป็นเรื่อง ดิน น้ำ และเศรษฐกิจเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนได้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติของตนเองมาตลอด ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจะเริ่มเคลื่อนไหว และรวมกลุ่มกันประท้วงหน้าสถานที่ราชการ บนท้องถนน ปิดถนน รูปแบบส่วนใหญ่ที่ใช้กันคือ การเดินขบวนประท้วงไปตามท้องถนน และรวมตัวกันประท้วง ที่ศาลากลางจังหวัด และเจรจา เพื่อให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา พอได้ข้อตกลงเป็นที่พอใจแล้วชาวบ้านก็สลายตัวไป ซึ่งการเคลื่อนไหวรูปแบบเดิมนี้อาจต้องใช้เวลาในการรวมตัวกันและเสียค่าใช้จ่ายเยอะ

ปัจจุบันขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่นี้ มีการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มกันแบบรวดเร็ว และใช้นาน้อย มีการใช้สื่อโซเชียลในการแจ้งเตือนกลุ่มเครือข่าย สมาชิกในกลุ่มเพื่อให้ไปรวมกลุ่มกัน และใช้สื่อออนไลน์ ในการกระจายข่าวสารให้สังคมรับทราบข้อมูลต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

นโยบายรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่ผ่านมาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่รัฐวางหลักเกณฑ์ไว้ รัฐไม่สามารถรักษาฐานทรัพยากรเหล่านั้นได้ และนำไปสู่การสูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ พื้นที่ป่าไม้ลดลง ปัญหาโลกร้อน เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ น้ำท่วม ดินโคลนถล่ม ฝนแล้ง ไฟป่าหมอกควัน นับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น รวมถึงปัญหาความขัดแย้งในสภาวะการณ์ภาพรวมระหว่างรัฐ ชุมชน กลุ่มนายทุน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า (รายา ผกามาศ, 2558, น.26) การออกกฎหมายดังกล่าวทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกัน คนชายขอบไม่สามารถเข้าถึงสิทธิ ในการใช้ที่ดินและทรัพยากร เพื่อใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีพ ขณะที่กลุ่มผู้มีอิทธิพลนายทุนที่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสามารถดักดวงผลประโยชน์ได้มากจนเกินความพอดี การประกาศพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ของรัฐยังส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน และได้เกิดปัญหาการซ้อนทับที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินของชาวบ้าน แม้ว่าจะมีหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน รวมทั้งภาคประชาชนได้

พยายามแก้ไขปัญหามาโดยตลอด แต่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องแนวเขตที่ดินกับเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งพบว่าปัจจุบัน มีประชาชนที่อาศัยอยู่และใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างไม่มีกฎหมายรองรับเป็นจำนวนมากหลายครอบครัว

รัฐได้ออกกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มข้น โดย ปี พ.ศ.2484 รัฐได้บัญญัติกฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 นั้น มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการควบคุมการทำไม้ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ในมาตรา 3 ให้ยกเลิก กฎหมายหรือกฎข้อบังคับต่างๆ ทั้งหมดที่มีมาแต่เดิม เกือบ 20 ฉบับ เช่น พระราชบัญญัติการรักษาป่าไม้ ร.ศ.116 พระราชบัญญัติรักษาต้นไม้สัก ร.ศ.116 กฎข้อบังคับวางระเบียบวิธีการจัดการรักษาป่าไม้ พ.ศ.2456 กฎข้อบังคับระเบียบการหาของป่า และพระราชบัญญัติควบคุมการทำยางสน พ.ศ.2480 เป็นต้น (สำนักกฎหมาย กรมป่าไม้, 2557)

หากวิเคราะห์กฎหมายฉบับนี้ ในทางปฏิบัติ รัฐอาศัยอำนาจตามกฎหมายฉบับนี้อ้างสิทธิ์การยึดครองป่า ทั้งหมดเป็นของรัฐโดยสมบูรณ์ เพื่อควบคุมที่ดินในพื้นที่ที่ไม่มีใบเอกสารสิทธิ์ และทรัพยากรธรรมชาติทั้งปวง ซึ่งอาจเป็นที่ดินของชาวบ้าน หรือที่ดินของรัฐ รวมทั้งรัฐมองทรัพยากรเหล่านั้นเป็นเพียงสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชาติภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ และมองข้ามสิทธิของบุคคล ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า มีวิถีชีวิตและการดำรงชีพด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ แต่บุคคลเหล่านั้นไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองพื้นที่ป่า การครอบครองที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงถือเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และห้ามใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า หรืออาจจะต้องให้รัฐจัดทำนโยบายของชุมชน โดยให้คนเข้ามีส่วนร่วมกับการกำหนดวิธี ขั้นตอน กฎ กติกาชุมชน หรือการใช้หลักการนำชุมชนให้เข้าร่วมกระบวนการอย่างถูกต้อง

ปัญหาความขัดแย้ง และความไม่เข้าใจตรงกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่า และเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือคนที่อาศัยอยู่นอกป่า ที่มีฐานองค์ความรู้ที่แตกต่างกันยังส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์หรือคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามาก่อนการประกาศจัดตั้งเขตป่าอนุรักษ์ ยังคงดำรงวิถีชีวิตประจำวันของตนภายใต้ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี แบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นตามความเชื่อในการอยู่ร่วมกันกับป่า คนอยู่กับป่าได้อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐ หรือหน่วยงานของรัฐ

มีความเชื่อว่าคนเป็นผู้บุกรุก ทำลายป่า ตัดทอนผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีไข่แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ดังนั้นการที่รัฐจำกัดพื้นที่ทำกินและการสร้างกฎ กติกา และข้อห้ามในการอยู่อาศัยเพื่อหวังครอบครองพื้นที่ป่าให้มากที่สุด จึงเป็น ความขัดแย้งที่กระทบกระทั่งกันในรูปแบบต่างๆ จนถึงทุกวันนี้ กลุ่มชาติพันธุ์หรือคนชายขอบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า มีความสัมพันธ์กับป่าในรูปแบบต่างๆ ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ซึ่งกันและกัน โดยชุมชนได้มีการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลกัน

ซึ่งต่อมา รัฐได้ตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 การประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่าและภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปเพื่ออำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชนและรัฐ ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมอุทยานแห่งชาติ มีอำนาจตามพระราชบัญญัตินี้ ในหมวด 1 เมื่อรัฐบาลสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม เพื่อสงวนไว้ให้เกิดประโยชน์ แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2552) ให้มีอำนาจกระทำได้โดย การประกาศพระราชกฤษฎีกาและให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย

ส่วนพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 พระราชบัญญัตินี้ ได้นิยาม “ป่า” หมายความว่าที่ดินรวมตลอดถึงภูเขาห้วยหนองคลองบึงบางลำน้ำทะเลสาบเกาะและที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย และนิยาม “ของป่า” หมายความว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในป่า เช่น ไม้พิน ถ่าน ยางไม้ เห็ด และพืชอื่นๆ ซากสัตว์ ไข่ รังผึ้ง มูลค้างคาว รวมทั้ง ดิน หิน กรวด หินทราย แร่ ฯลฯ พระราชบัญญัตินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงวนและคุ้มครองป่ามากกว่าการกำกับดูแลการค้าของป่า โดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นสมควรกำหนดป่าอื่นใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติเพื่อรักษาสภาพป่าไม้อ่อนหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นให้กระทำได้โดยออกกฎกระทรวงซึ่งต้องมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าที่กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาตินั้นแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2552)

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ฉบับนี้มีคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติทำหน้าที่ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประธาน และให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกาศให้พื้นที่ใดๆ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อคุ้มครองและรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าหายากที่ใกล้สูญพันธุ์ให้อำนาจในการกำหนดแนวเขตพื้นที่คุ้มครองสัตว์ป่า และกำหนดสัตว์ป่าชนิดใดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองได้ ซึ่งในมาตรา 33 เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัยเพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าก็ให้กระทำได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาและให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วยบริเวณที่กำหนดนี้ (กองนิติการ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2554)

ซึ่งเมื่อวิเคราะห์พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับนี้ เห็นได้ชัดว่า รัฐส่วนกลางต้องการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดไว้ โดยไม่ยอมให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์และครอบครองทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น รัฐมองทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้า เป็นทุนในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น รัฐจึงได้ตรากฎหมายหลายฉบับขึ้นมา เพื่อประกาศอำนาจเหนือทรัพยากรทั้งหมด โดยเฉพาะป่าไม้ และที่ดิน ซึ่งกฎหมายทั้ง 3 ฉบับนี้ ส่งผลกระทบกับชุมชนชายขอบที่อาศัยอยู่ติดเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของรัฐ และเกิดปัญหาความแย้งรุนแรงมาโดยตลอด ความขัดแย้งรุนแรงได้ส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง

นับตั้งแต่ประเทศไทยเกิดวิกฤติการณ์ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ.2532 โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือจำนวนมากได้เกิดการตื่นตัว และตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ การจัดการและดูแลทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม รวมถึงได้มีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการดูแลการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบ “ป่าชุมชน” จนเกิดเป็นรูปธรรม เช่น การจัดกิจกรรมบวชป่า การจัดทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ ป่าชุมชน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันที่เกิดขึ้นในฤดูแล้ง การจัดทำฝายชะลอน้ำใน ลำห้วยสาขา เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้น การจัดการที่ดินและระบบเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับ

ระบบนิเวศวิทยา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ได้ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้รับการฟื้นฟู โดยชุมชนอย่างเป็นที่ประจักษ์ และได้รับการยอมรับจากสังคม และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมป่าไม้

ถึงแม้ว่าชุมชนส่วนหนึ่งได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า และการลดลงของพื้นที่ป่ายังคงมีอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้เข้ามาบริหารประเทศ ในปี พ.ศ.2557 รัฐบาลชุดนี้ ได้มีนโยบายที่สำคัญ คือ การทวงคืนผืนป่า การแก้ไขปัญหาเขาหัวล้าน ตลอดจนมีนโยบายในการเร่งรัดให้มีการประกาศยกกระดบป่าสงวนแห่งชาติที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ซึ่งนโยบายดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมาก่อน ทั้งนี้ผืนป่าจำนวนหนึ่งที่รัฐมีนโยบายการประกาศยกกระดบเป็นอุทยานแห่งชาติเพิ่ม เป็นผืนป่าที่ชุมชนได้ร่วมกันบริหารจัดการ ดูแล และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งการดำเนินการสำรวจพื้นที่ป่าของรัฐเพื่อเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินั้น มิได้มีการกันแนวเขตที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนออกจากเขตพื้นที่เตรียมประกาศ ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ กับชุมชน และทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

ที่ผ่านมา แม้ว่าหน่วยงาน องค์การทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนได้พยายามลุกขึ้นมาจัดการและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติด้วยรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการที่แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ แต่รัฐใช้อำนาจทางกฎหมายในการเข้าไปควบคุมพื้นที่ จับกุมชาวบ้านที่เข้าไปบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไปดำเนินคดีตามกฎหมาย จึงทำให้องค์กรชุมชนและชุมชนท้องถิ่นได้ประสานพลังเพื่อเรียกร้องสิทธิในการเข้าเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทิศทาง การแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐ เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า มีเงื่อนไขสถานการณ์ และนโยบายหลายระดับที่เกี่ยวข้อง

ขณะเดียวกัน นโยบายและแนวทางกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐได้เข้มข้นขึ้น ภายใต้การเข้ามาบริหารประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองนั้นได้เพิ่มบทบาทอำนาจให้

เจ้าหน้าที่รัฐได้เข้ามาควบคุมป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้ ซึ่งจะเห็นได้จากการออกคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 64/2557 เมื่อ 14 มิถุนายน 2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 66/2557 เมื่อ 17 มิถุนายน 2557 เรื่อง เพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปรามหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และนโยบายการปฏิบัติงาน เป็นการชั่วคราวในสภาวะการณ์ปัจจุบัน โดยในเนื้อหาของคำสั่งดังกล่าวได้มุ่งเน้นในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกการทำลายป่าไม้ในพื้นที่ต่างๆ และเพิ่มอำนาจให้เจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะฝ่ายทหาร กรมอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า รวมถึงกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้เข้ามามีอำนาจการปราบปราม จับกุมผู้บุกรุก ยึดถือครอบครอง ทำลายหรือกระทำการด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่า รวมถึงการติดตามผลคดีป่าไม้ ซึ่งคำสั่งที่ส่งฉบับของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยไปอย่างสิ้นเชิง เป็นคำสั่งในลักษณะเป็นกระบวนการรวบอำนาจและลดทอน ความซับซ้อนของปัญหาโดยการโอนอำนาจการจัดการป่าโดยหน่วยงานราชการไปให้สถาบันทหารเป็นองค์กรหลักในการใช้อำนาจสั่งการ ควบคุม และอาศัยมาตรการความรุนแรงเข้าดำเนินการแก้ไขปัญหาป่าไม้เป็นมาตรการหลักแทนมาตรการอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เคยมีมาก่อนหน้านั้น

ซึ่งหากวิเคราะห์นโยบายดังกล่าว ที่มีเป้าหมายการทวงคืนผืนป่าให้ได้พื้นที่ป่า 40% ของพื้นที่ประเทศ จากกลุ่มนายทุนที่ครอบครองพื้นที่ป่าจำนวนมากและผิดกฎหมาย รัฐสามารถยึดคืนได้เป็นบางส่วน ในขณะที่ความเป็นจริงแล้วยังมีพื้นที่ที่ถูกบุกรุกและครอบครองพื้นที่ป่าจากกลุ่มนายทุนและกลุ่มนักการเมืองอีกจำนวนมากที่รัฐไม่สามารถเข้าไปบังคับใช้กฎหมายตามนโยบายได้ ส่วนกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจริงๆ คือ กลุ่มชาวบ้านหรือคนชายขอบที่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์มาก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งพื้นที่ทางภาคเหนือของไทยถือว่าเป็นพื้นที่ซึ่งมีป่าไม้มากที่สุด และมีการทำกินอย่างยั่งยืนของชนชาวพื้นเมืองและ กลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุดังกล่าว หากมีการใช้นโยบายต่อไปโดยไม่มีการปรึกษาหารือกับชุมชน จะไม่ใช่แค่เพียงส่งผลกระทบต่อสิทธิของชุมชนและเป็นผู้ถูกบังคับโยกย้ายออกจากพื้นที่ แต่ยังส่งผลกระทบต่อด้าน

สิทธิด้านสัญชาติ สิทธิด้านอาหาร สิทธิด้านการทำงาน สิทธิด้านสุขภาพ และสิทธิด้านการศึกษาด้วย นอกจากนั้น หลายชุมชนไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม ไม่สามารถปกป้องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และไม่สามารถแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดคดีความเกี่ยวกับข้อพิพาทด้านที่ดิน โดยเฉพาะกรณีเป็นหน่วยงานรัฐอย่างกรมป่าไม้ และอาจถูกตั้งข้อหาอาญาเนื่องจากบุกรุกที่ดินของตนเอง

เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการขอคืนพื้นที่ป่า

ท่ามกลางข้อถกเถียงของโครงการหมู่บ้านป่าหว่ง ซึ่งโครงการนี้ได้รับความเห็นชอบมาตั้งแต่รัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร ในปี 2548 และต่อมาได้มีการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีและหัวหน้า คสช.ใช้อำนาจในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว พ.ศ.2557 ยกเลิกโครงการภายหลังโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกมาชี้แจงว่า ที่ผ่านมาโครงการได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์ปฏิบัติของราชการ โดยที่ดินที่ใช้ก่อสร้างโครงการดังกล่าว เดิมเป็นที่ดินของกรมป่าไม้ แต่เนื่องจากมีสภาพเป็น “ป่าเสื่อมโทรม” กองทัพอากาศที่ 3 จึงขอใช้เป็นสถานที่ฝึกกำลังพล ต่อมาในปี พ.ศ.2500 กรมที่ดินได้ออกเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง หรือ นส. 394/2500 จำนวน 23,787 ไร่ เพื่อให้กระทรวงกลาโหมใช้ในราชการ โดยกองทัพอากาศที่ 3 ได้ขอขึ้นทะเบียนการใช้ประโยชน์กับกรมธนารักษ์ (บทความ “บ้านศาลในป่าหว่ง” บทสะท้อนความย้อนแย้งนโยบายทวงคืนผืนป่า คสช. 20 เมษายน 2561) อย่างไรก็ตาม การขอใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมนั้น เดิมกองทัพอากาศที่ 3 ได้ใช้เป็นสถานที่ฝึกยิงปืนใหญ่ และฝึกทางยุทธวิธีทางการทหาร เมื่อความเจริญเริ่มเข้ามาทำให้กำลังพลไม่สามารถใช้สถานที่ดังกล่าวฝึกทางยุทธวิธีได้ ต่อมาได้มีหน่วยงานราชการมาขอให้ประโยชน์ในพื้นที่ ทางกองทัพเห็นว่าไม่ได้ใช้ประโยชน์จึงแบ่งให้หน่วยงานราชการที่มาขอเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

ต่อมาในปี 2540 สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล 5 ได้ทำเรื่องขอแบ่งใช้ประโยชน์พื้นที่บางส่วน และกองทัพก็ได้อนุมัติให้ใช้พื้นที่ 143 ไร่ได้ในปี 2547 โดยกองทัพได้ทำเรื่องส่งคืนพื้นที่ตามแปลงที่ดินนั้นให้กรมธนารักษ์ จากนั้นในปี 2549 กรมธนารักษ์ออกหนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดินราชพัสดุ ดังกล่าว และต่อมากระทรวงการคลังได้อนุมัติให้สำนักงานศาลยุติธรรมใช้พื้นที่ก่อสร้างที่ทำการศาลอุทธรณ์ภาค 5 บ้านพักและอาคารชุดสำหรับข้าราชการตุลาการ ซึ่งทั้งหมดเป็นการ

ดำเนินการที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์การปฏิบัติของทางราชการ จากนั้นในปี 2556 เมื่อศาลอุทธรณ์ภาค 5 ได้รับงบประมาณ จึงเริ่มเปิดพื้นที่ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ แต่เครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพยืนยันว่า “สิ่งก่อสร้างที่รุกล้ำเข้าไปในเขตป่าดั้งเดิมนั้น แม้จะเป็นที่ราชพัสดุ แต่ก็ไม่ใช่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม” ผู้ประสานงานเครือข่ายฯ อธิบายเพิ่มเติมว่า พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมนั้น คือแนวพื้นที่ราบที่ปัจจุบันได้กลายเป็นพื้นที่ของสนามกีฬาสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ เฉลิมพระเกียรติ 7 รอบ พระชนมพรรษา จังหวัดเชียงใหม่ไปแล้ว และรวมถึงพื้นที่บางส่วนของโครงการสร้างอาคารที่ทำการของศาลอุทธรณ์ภาค 5 ในพื้นที่ราบด้านล่าง ไม่ใช่ส่วนบ้านพักตุลาการที่อยู่บนริมดอยสุเทพ (บทความ “บ้านศาลในป่าหว่ง” บทสะท้อนความย้อนแย้งนโยบายทวงคืนผืนป่า คสช. 20 เมษายน 2561) อย่างไรก็ตาม โครงการก่อสร้างบ้านพักตุลาการเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าดั้งเดิม ซึ่งเป็นแนวเขตแดนที่ภาคประชาสังคมร่วมกับกองทัพมีสัญญาต่อกันมากกว่า 30 ปี ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และดุษฎีนิเวศกับนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ คสช. ประกาศไว้เมื่อตอนกว้าขึ้นสู่อำนาจในปี 2557

การคัดค้านและทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ ได้ก่อรูปขึ้นตั้งแต่ปี 2558 โดยการนำของ นายธีระศักดิ์ ฐิตสุวรรณ์ ประธานเครือข่ายทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ และได้เริ่มคัดค้านโครงการก่อสร้างหมู่บ้านป่าหว่งตั้งแต่ปี 2558 เป็นต้นมา ในช่วงเดือนมีนาคม 2558 กลุ่มนักปั่นจักรยานเสือภูเขาที่เข้าไปใช้เส้นทางในพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ด้านโครงการพระราชดำริอ่างเก็บน้ำห้วยตึงเฒ่า เป็นเส้นทางไปสู่หมู่บ้านขุนช่างเคี่ยน หมู่บ้านที่มีต้นพญาเสือโคร่ง หรือซากุระเมืองไทยบานสะพรั่งในช่วงต้นปี ได้แจ้งกับทางเครือข่ายฯ ว่า มีการถางป่าบริเวณเชิงดอยสุเทพ จากนั้นทางเครือข่ายฯ ได้นำรมบินถ่ายภาพพื้นที่บริเวณเชิงป่าดอยสุเทพ และได้แจ้งไปยังสำนักงานอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ดังกล่าว ว่ามีการบุกรุกพื้นที่ป่า และทางอุทยานฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาเก็บภาพถ่ายบันทึกหลักฐานในเดือนเมษายน 2558

ซึ่งต่อมา การคัดค้านชุมนุมได้เข้มข้นขึ้น นอกจากกลุ่มเครือข่ายทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพแล้ว ยังมีกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง นำโดย นายนิคม พุทธา ประธานกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง และองค์กรภาคีเครือข่ายภาคประชาชนจำนวนหลายองค์กร และประชาชนจำนวนหลายพันคนได้ร่วมกันชุมนุม ณ ช่วงประตูท่าแพ

มีการบวงสรวงเทพเทวาอารักษ์ และกว่าคำปฏิญาณที่จะร่วมกันดูแลรักษาป่าดอยสุเทพด้วยความเคารพ ความศรัทธา เอาไว้ให้ลูกหลานเป็นประวัติศาสตร์ และได้เคลื่อนขบวนไปรอบคูเมืองแล้วผู้กริบบิ้นสี่เขียวตามต้นไม้และเสาไฟฟ้ารอบคูเมือง ภายหลังกิจกรรมจบลงทุกคนที่มาชุมนุมต่างแยกย้ายกันกลับบ้านอย่างสงบ และสัญญาว่าจะกลับมาเคลื่อนไหวหากยังไม่ได้พื้นที่ป่าคืน อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าแม้ที่ผ่านมาประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่มีความเห็นต่างทางการเมือง ต่างพากันออกมาร่วมกิจกรรมกันแบบไม่แบ่งสี ไม่แบ่งสังกัด จับมือทักทายกัน และที่สำคัญมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ หวงคืนผืนป่าดอยสุเทพกลับคืนมา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคม

ผลกระทบจากการดำเนินการก่อสร้างสำนักงานศาลอุทธรณ์ และบ้านพักข้าราชการตุลาการเชิงดอยสุเทพ มีประชาชนเข้าร่วมแสดงการคัดค้านโครงการฯ อย่างกว้างขวาง มีทั้งเดินขบวนประท้วงจำนวนหลายพันคน และลงรายชื่อรณรงค์จากเพจไทยคู่ฟ้าและจากแคมเปญรณรงค์ “ขอให้ศาลอุทธรณ์ ภาค 5 คืนพื้นที่ ป่าดอยสุเทพ” ผ่านแคมเปญ Change.org/FreeSiQuey จำนวนกว่าหลายหมื่นรายชื่อ ในการชุมนุมเรียกร้องขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพของเครือข่ายภาคประชาชนแสดงให้เห็นถึงโครงการสร้างผลกระทบให้กับประชาชนโดยตรงจากผลกระทบทางสังคม และวัฒนธรรม ดังนี้

ผลกระทบอันเกิดจากความเสื่อมศรัทธาต่อสถาบันตุลาการ ซึ่งสังคมไทยให้ความเคารพศรัทธา เชื่อถือและไว้วางใจในสถาบันตุลาการอย่างสูงยิ่ง เนื่องจากสังคมไทยถูกปลูกฝังมากันเป็นเวลานานแล้วว่า ผู้พิพากษาทุกท่านปฏิบัติหน้าที่ภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ ก่อนการเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งเรื่องบ้านพักตุลาการในพื้นที่ป่าเชิงดอยสุเทพ แทบไม่ปรากฏว่า สถาบันตุลาการโดนจาบจ้วงล่วงเกิน แต่เมื่อมีความพยายามที่จะอาศัยอยู่พื้นที่ป่าดอยสุเทพ เกิดปฏิกิริยาการต่อต้าน สถาบันตุลาการที่เคยได้รับความเชื่อมั่น เชื่อถือมาโดยตลอด เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ก่อสร้างสำนักงานและบ้านพักข้าราชการตุลาการ ได้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ต่อสถาบันตุลาการ สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมศรัทธาต่อสถาบันตุลาการอย่างไม่เคยปรากฏขึ้นในสังคมไทยมาก่อน

แม้ว่าสำนักงานศาลยุติธรรม จะออกมาชี้แจงว่า ดำเนินการอย่างถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม แต่ต่อมาได้ปรากฏข้อเท็จจริงบางประการที่ทำให้สังคมไทยเกิดความเคลือบแคลง

สงสัยว่าสถาบันตุลาการ สามารถใช้ช่องว่างของกฎหมายดำเนินการในสิ่งที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมไทย และทำลายธรรมชาติอย่างรุนแรง (กระทรวงยุติธรรม, เอกสารประกอบการประชุมหารือกับส่วนราชการ และตัวแทนเครือข่าย หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา จังหวัดเชียงใหม่ : 2561)

ผลกระทบต่อความเชื่อและจารีตประเพณีของท้องถิ่นชาวเชียงใหม่เชื่อกันว่า การที่โครงการก่อสร้างบ้านพักตุลาการได้เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นป่าน้ำ ฆมหอนงน้ำ ลำห้วยธรรมชาติ ถิ่นว่าตกซิด หรือที่เรียกว่า “ซิดหลวง” เป็นการกระทำผิดจารีตประเพณีของชาวล้านนาที่มีมาแต่ยาวนานจะก่อให้เกิดเหตุเภทภัยที่ร้ายแรง ความพิณาสทั้งผู้ที่อาศัยและชาวเชียงใหม่ทุกคน เกิดความเสียหายผู้คนล้มตาย เป็นเหตุผลทำให้ชาวเชียงใหม่จำนวนมากออกมาคัดค้าน ให้อื้อถอนโครงการดังกล่าว

ผลกระทบด้านยุทธศาสตร์ชาติในด้านทรัพยากรธรรมชาติ เมืองศรีนครชัยภูมิภาคประชาชนสังคมและภาคประชาชนจำนวนมากออกมาต่อสู้เรียกร้อง เนื่องจากเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพื้นที่โครงการก่อสร้างได้รุกเข้าไปอยู่ในเขตพื้นที่ป่าดั้งเดิมที่มีความอุดมสมบูรณ์ แม้ว่าจะไม่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติสุเทพ – ปุยก็ตาม ซึ่งที่ผ่านมา รัฐมีนโยบาย มียุทธศาสตร์ชาติที่สำคัญในการรณรงค์สนับสนุนให้ทุกภาคส่วนและภาคประชาชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ ดังนั้น การที่โครงการของรัฐเลือกดำเนินการก่อสร้างบนพื้นที่แห่งนี้จึงขัดแย้งกับแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรของรัฐอย่างชัดเจน

บทสรุป

การที่ประชาชนชาวเชียงใหม่ออกมาเรียกร้องขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ เนื่องจาก มีผลกระทบหลายด้าน ทั้งในแง่ของสังคม วัฒนธรรม และการเมือง จึงทำให้เกิดกลุ่มภาคีเครือข่ายขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ ได้ออกมาเคลื่อนไหวรณรงค์ต่อต้านและให้อื้อถอนสิ่งปลูกสร้างทั้งหมด โดยใช้แนวเขตป่าดั้งเดิมเป็นหลัก ซึ่งหลังจากที่ปรากฏภาพถ่ายทางอากาศของบ้านพักฯ ในพื้นที่ป่าเชิงดอยสุเทพบนสื่อสังคมออนไลน์ ภาพที่ปรากฏคือสภาพบ้านพักกระจายอยู่เต็มพื้นที่ แตกต่างจากสภาพป่าที่ยังคงเขียวขจีอยู่รอบๆ เกิดกระแสสังคมในทาง

ลบท่อสถาบันตุลาการอย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากความขัดแย้งทางความคิดและทัศนคติที่แตกต่างกันต่อการใช้พื้นที่ป่าเพื่อก่อสร้าง การเคลื่อนไหวคดีค้ำของชาวเชียงใหม่ยังมีการชักโยงประเด็นเข้าสู่ความขัดแย้งทางการเมืองอีกด้วย ทั้งนี้ยังมีผู้คนหลายฝ่ายให้ความสนใจ เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย มีการพูดคุยถกเถียงกัน และพยายามที่จะหาคำอธิบายในข้อโต้แย้งเหล่านี้ ดังนี้

การบุกรุกทำลายป่า เมื่อภาพถ่ายทางอากาศปรากฏสู่สายตาประชาชน ภาพที่เห็นชัดเจนคือต้นไม้ถูกตัดโค่นจนเห็นพื้นดิน ซึ่งแตกต่างไปจากสภาพพื้นที่โดยรอบที่เห็นเป็นสีเขียวเข้มของป่าเต็งรัง อันเป็นหลักฐานประจักษ์ว่า ป่าถูกทำลายโดยหน่วยงานรัฐ สังคมตั้งคำถามมากมายถึงความถูกต้อง หลายฝ่ายเกิดความกังวลต่อการลดลงของพื้นที่ป่าในประเทศไทย และยังขัดแย้งต่อนโยบายรัฐในการทวงคืนผืนป่า แม้จะมีข้อโต้แย้งจากฝ่ายศาลยุติธรรมว่า มีเอกสารแสดงสิทธิเหนือพื้นดินบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ราชพัสดุไม่ใช่พื้นที่ป่า

ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมไทย มีความคิดเห็นแตกต่างกันโดยเฉพาะคนเชียงใหม่ กระแสสังคมส่วนใหญ่อยากให้รถถนนสิ่งปลูกสร้างออกจากพื้นที่ป่า เกิดการถกเถียงความเห็นต่างในความไม่โปร่งใสของการคัดค้านและหลายกลุ่มพยายามเชื่อมโยงการคัดค้านไปสู่ประเด็นทางการเมือง แต่ตรงกันข้ามชาวเชียงใหม่ไม่ได้เพ่งออกมาคัดค้าน และการคัดค้านไม่ได้เกิดจากการสนับสนุนของกลุ่มบุคคล หรือประเด็นทางการเมือง

เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม แม้แต่ส่วนราชการเหมือนกัน ซึ่งหากเมื่อโครงการก่อสร้างอาคารสำนักงาน และบ้านพักข้าราชการฯ สร้างเสร็จจะมีคำถามจากหน่วยงานราชการอื่นตามมา เพราะมีความหรรษาต่างจากบ้านพักข้าราชการ ตำรวจ ครู ทหาร หรือแพทย์ แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในด้านสวัสดิการที่รัฐให้แก่ข้าราชการในแต่ละหน่วยอย่างไม่เท่าเทียมกัน

เอกสารอ้างอิง

- [1] กระทรวงยุติธรรม. (2561). เอกสารประกอบการประชุมหารือกับส่วนราชการ และตัวแทนเครือข่าย ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา จังหวัดเชียงใหม่.
- [2] กองนิติกร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2554). พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535. [On-line]. Available: <http://portal.dnp.go.th/Law> [2554, ตุลาคม 7]
- [3] กุศล พยัคฆ์ศักดิ์. (2555). การเมืองวัฒนธรรมของคนหนุ่มสาวในการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ กรณีศึกษากลุ่มผู้นำหนุ่มสาวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [4] บทความ “บ้านศาลในป่าแห้ว” บทสะท้อนความย้อนแย้งนโยบายทวงคืนผืนป่า. คสช. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2561 จาก [On-line]. Available: <https://www.bbc.com/thai/thailand-43708707> [2561 พฤศจิกายน 9]
- [5] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (2540). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 114 ตอนที่ 55 ก. 1 - 99.
- [6] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. (2550). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 124 ตอนที่ 47 ก. 1 - 127.
- [7] วราลักษณ์ ไชยทัต. (2559) ชุมความรู้ นวัตกรรมการทำงานและบทบาทใหม่ของขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดิน-ป่าไม้ ภาคเหนือ. เชียงใหม่ : มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภาคเหนือ.
- [8] สันติธาดา กาญจนพันธุ์. (2540). ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [9] สำนักกฎหมาย กรมป่าไม้. (2557). พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484. [On-line]. Available: <https://new.forest.go.th/economy/wp-content/uploads/sites/86/2016/08/1.pdf>. [2561 พฤศจิกายน 9]
- [10] สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2552). พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504. [On-line]. Available: http://www.codi.or.th/downloads/laws/law/Laws_environment_agriculture-6.pdf. [2561 พฤศจิกายน 22]

- [11] ฮัสสัน ดุมาลี. (2555). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [12] วรพรรณ เชื้อสุนทรโสณ. (2562). สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคุ้มครองบริเวณพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (2019) : กรกฎาคม - ธันวาคม 2562